

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/18670> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Huang, En-Yu

Title: Comparing the do's & taboos in Chinese Feng-Shui and Indian Vāstu-Shāstra architectural traditions

Issue Date: 2012-04-03

Samenvatting in het Nederlands

Het Chinese Feng-Shui en het Indiase Vāstu-Shāstra behoren tot de oudste en meest bekende complexen van bouw- en woontradities ter wereld. Deze zijn gebaseerd op een veelheid aan opvattingen omtrent het bouwen en gebruiken van ‘gebouwde ruimtes’ op welke schaal dan ook. Zo bevatten zij aanwijzingen met betrekking tot de correcte locatie, oriëntering, organisatie en vestiging van ‘gebouwde ruimtes’ zoals steden, dorpen, paleizen, tempels, huizen, en altaren. Deze opvattingen hebben hun ultieme neerslag gevonden in tal van *geboden en verboden* (*do's and taboos*) met betrekking tot het bouwen en wonen, die mensen dienen te volgen bij de planning, het ontwerpen, het inrichten en het construeren van ‘gebouwde ruimtes’. De *geboden en verboden* die in deze dissertatie worden gepresenteerd en geanalyseerd, kunnen gemakkelijk worden herkend in de hedendaagse omgang met Feng-Shui en Vāstu-Shāstra. Er bestaat geen wezenlijk verschil met hun omschrijving in de vele oude teksten waarin de beide tradities zijn overgeleverd. De aanhangers van Feng-Shui en Vāstu-Shāstra geloven gewoonlijk dat de naleving van de respectievelijke *geboden en verboden* een garantie vormt voor een ‘heilzame’ (auspicious) gebouwde leefomgeving die hun voorspoed zal brengen. Het tegengestelde, het niet naleven van deze *geboden en verboden* heeft een ‘on-heilvolle’ (inauspicious) leefomgeving tot gevolg die de eigenaren en gebruikers ongeluk kan brengen.

De aanhangers van Feng-Shui and Vāstu-Shāstra geloven bovendien dat er een sterk causaal verband bestaat tussen de respectievelijke clusters van *geboden en verboden* en de bijbehorende corpora van zogenoemde Feng-Shui’ en Vāstu-Shāstra theorieën. Dat wil zeggen dat alle *geboden en verboden* die respectievelijk tot het Feng-Shui en het Vāstu-Shāstra complex worden gerekend, elk gebaseerd zouden zijn op eigen, almaar verder ontwikkelde en gesystematiseerde clusters van architectonische theorieën. Afgaande op oude Feng-Shui en Vāstu-Shāstra teksten moet men vaststellen dat deze theorieën doorgaans zeer inconsistent en onsamenhangend zijn en dat tal van *geboden en verboden* die in de oude teksten worden vermeld, niet zijn geformuleerd op basis van welke theorie dan ook. Het moge duidelijk zijn dat het causale verband tussen Feng-Shui and Vāstu-Shāstra *geboden en verboden* en Feng-Shui en Vāstu-Shāstra theorieën veel zwakker is dan men gewoonlijk denkt. Dat spoort met het gegeven dat het de meeste mensen die zich bezig houden met Feng-Shui en Vāstu-Shāstra slechts gaat om de toepassing van de bijbehorende *geboden en verboden* en niet om de interpretatie van hun respectievelijke

theorieën. Omdat de causale relatie tussen enerzijds de *geboden en verboden* die tot het 'Feng-Shui en Vāstu-Shāstra complex behoren en anderzijds de respectievelijke theorieën veel zwakker is dan men denkt, is het analyseren van deze theorieën zeker niet de beste manier om de bijbehorende *geboden en verboden* te begrijpen.

Het is belangrijk te constateren dat niet alle *geboden en verboden* die heden ten dage worden gevolgd 'oud' zijn. Vele ervan zijn pas in de voorbije decennia geformuleerd en kunnen dientengevolge niet in oude, Feng-Shui en Vāstu-Shāstra teksten worden terug gevonden. Daar komt nog bij dat de vergelijking van de omschrijving van bepaalde *geboden en verboden* in verschillende oude teksten uit uiteenlopende periodes en de hedendaagse toepassing ervan laten zien dat vele van deze bepalingen in de loop der eeuwen een proces hebben doorgemaakt dat het beste kan worden gekarakteriseerd met de begrippen 'geboorte', 'transformatie', 'winterslaap' en 'ontwaken'. De redenen waarom deze *geboden en verboden* dit continue veranderingsproces in het kader van de voortlevende tradities van Feng-Shui and Vāstu-Shāstra (hebben) doorlopen, zullen in dit boek ter discussie worden gesteld.

Ofschoon de Chinese Feng-Shui en de Indiase Vāstu-Shāstra complexen in verschillende culturele regio's zijn ontwikkeld, en geconsolideerd door middel van onderling afwijkende religieuze en filosofische opvattingen en tradities, zijn er vele punten van overeenkomst tussen de *geboden en verboden* van het Feng-Shui en het Vāstu-Shāstra complex van bouw- en woontradities. Een aantal gemeenschappelijke thema's is duidelijk te onderscheiden. Drie zijn in het bijzonder het vermelden waard: de 'configuratie van gebouwde ruimtes', de 'oriëntatie van gebouwde ruimtes' en de 'ruimtelijke hiërarchie in de gebouwde ruimte'. Onverschillig hoezeer de desbetreffende *geboden en verboden* in de loop van de tijd zijn veranderd, zij hebben altijd de genoemde drie thema's als focus bewaard of men ze nu in oude teksten omschreven ziet of toegepast in de hedendaagse praktijk. Daar komt nog bij dat de bewuste 'drie thema's' binnen de *geboden en verboden* die respectievelijk tot de tradities van het Chinese Feng-Shui en het Indiase Vāstu-Shāstra behoren eveneens kunnen worden aangetroffen in bouwvoorschriften van menige andere culturele regio. Het is verrassend te constateren dat er tot nog toe zo weinig pogingen zijn ondernomen om te verklaren waarom de *geboden en verboden* die behoren tot de genoemde drie thema's (hebben) bestaan in uiteenlopende religieuze en culturele contexten, waarom ze worden opgevolgd, waarom vele van deze voorschriften, die werden geformuleerd in oude tijden, nog steeds springlevend zijn en – tenslotte – welke rol zij spelen bij het bevestigen van de diverse kosmische en sociale betekenissen van architectuur.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moeten wij de analyse van

geboden en verboden in een breder kader uitvoeren, om te beginnen met die welke behoren tot het Chinese Feng-Shui en Indiase Vāstu-Shāstra complex. Ten einde een effectieve vergelijkende analyse van de *geboden en verboden* van de respectievelijke architectonische tradities te kunnen maken moet er een geschikte methodische benadering voorhanden zijn. Dit is niet alleen een vereiste om de verschillende architectonische tradities op een voldoende omvattende wijze met elkaar te kunnen vergelijken en confronteren maar ook om over voldoende adequate kaders en onderzoekinstrumenten te beschikken die een interculturele en interregionale architectonische vergelijking überhaupt mogelijk maken. Het architectuurtheoretische paradigma ‘architectuur als een representatie van de werkelijkheid’ (architecture as a representation of realities), dat door Aart Mekking werd geformuleerd en geoperationaliseerd lijkt, geschikt voor ons doel.

Mekking betoogt in dat verband dat architectuur en stedenbouw evenzoveel uitdrukkingen zijn van niet materiele verschijnselen en dat de gebouwde omgeving kan worden gezien als de materialisatie van allerlei soorten van werkelijkheid.

Werkelijkheid is een sleutelbegrip in dit paradigma en moet niet worden gelijkgesteld met ‘de Idee’ (idea) die ten grondslag ligt aan het architectonische project en die slechts door een kleine groep intellectuelen zoals architecten, stedenbouwkundige en de zogenoemde Feng-Shui/Vāstu-Shāstra specialisten kan worden begrepen. Feit is dat werkelijkheid in dit verband een schier onbegrensde betekenis heeft namelijk die van alle tastbare en denkbare zaken die door ieder mens kunnen worden ervaren en mentaal voorgesteld of geconstrueerd. Een tweede sleutelbegrip is ‘representatie’, waarvan de logica is gebaseerd op het menselijke vermogen tot ‘transversaal denken’ en niet op ‘causale verbanden’ tussen verschijnselen. Met andere woorden, representatie is niet gebaseerd op enig kentheoretisch a priori (i.e. door wetten en schema’s bepaalde denkwijzen) maar op het menselijk vermogen intersubjectieve verbanden te leggen door middel van associatie of transversaal denken. In het licht van dit paradigma kunnen alle soorten van ‘gebouwde ruimtes’ worden gezien als representaties van socio-kosmische werkelijkheden zoals die worden ervaren en geconcipieerd door menselijke wezens. De wezenlijke rol die de *geboden en verboden* van de Feng-Shui and Vāstu-Shāstra complexen in dit verband spelen is de gebouwde omgevingen te ‘ondersteunen’ in hun ‘taak’ genoemde socio-kosmische werkelijkheden te representeren.

Uitgaande van dit paradigma werden door Aart Mekking de drie zogenoemde lang-cyclische tradities en de vijf korter-cyclische thema’s van de wereldwijde architectonische representatie onderscheiden en tot methodologische instrumenten uitgebouwd ten behoeve van de interculturele en

interregionale architectonische vergelijking.

In de onderhavige studie worden drie van de vijf korter-cyclische thema's toegepast als werkkaders waarin de architectonische *geboden en verboden* van de Feng-Shui en Vāstu-Shāstra complexen kunnen worden vergeleken en geanalyseerd. Deze thema's heten respectievelijk *Axis Mundi & Cosmic Cross, Including & Excluding Structures* en *Holy & Unholy Zones*. Het thema *Axis Mundi & Cosmic Cross* is in hoofdzaak gebaseerd op de met *Anthropomorphic* aangeduide lang-cyclische traditie en soms ook op de met de naam *Physiomorphic* gekarakteriseerde lang-cyclische traditie. Deze cycli omvatten wereldwijd alle natuurlijke en gebouwde, aan het menselijk lichaam gerelateerde axiale structuren met behulp waarvan de kosmos en zijn centrum worden gerepresenteerd. Het thema *Including & Excluding Structures* omvat alle aan de samenleving gerelateerde topologische structuren, die op deze manier de inlijving (incorporation) of zijn antoniem, de uitsluiting (exclusion) van mensen representeren. Het ligt voor de hand dat dit thema gebaseerd is op de als *Sociomorphic* gekarakteriseerde lang-cyclische traditie. Het thema *Holy & Unholy Zones* is wederom in hoofdzaak gebaseerd op de met *Anthropomorphic* aangeduide lang-cyclische traditie en omvat alle driedelige architectonische structuren, zowel de horizontale zonering van het grondplan als de verticale van het opgaande werk. De 'gebouwde ruimtes' die binnen dit thema passen representeren de socio-kosmische zijnsferen van de levenden, de doden en de goddelijke wezens. In menige cultuur treft men 'gebouwde ruimtes' aan die een of meer van deze domeinen omvatten. Deze zijn: de 'on-heilige' (unholy), lethale, de kosmische orde bedreigende onderwereld, het ambigue aardse domein, dat beheerst wordt door het streven om de kosmische orde te herstellen, en de 'heilige' (holy), hemelse zone als de architectonische projectie van de kosmische droom van elke sterveling.

Met behulp van deze architectonische korter-cyclische thema's en de lang-cyclische tradities waarop ze zijn gebaseerd, zullen in hoofdstuk 2 en 3 de voornoemde drie categorieën van *geboden en verboden* die in de tradities van het Feng-Shui en het Vāstu-Shāstra complex kunnen worden onderscheiden, namelijk de 'configuratie van gebouwde ruimtes' (configuration of built spaces), de 'oriëntatie van gebouwde ruimtes' (orientation of built spaces) en de 'ruimtelijke hiërarchie in gebouwde ruimtes' (spatial hierarchy within built spaces) worden vergeleken en geanalyseerd.

In Hoofdstuk 2 zal blijken dat de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de configuratie van 'gebouwde ruimtes' in twee groepen kunnen worden onderscheiden. De eerste groep heeft betrekking op de vormgeving van 'gebouwde ruimtes'. De desbetreffende *geboden en verboden* vertellen het publiek hoe 'heilvolle vormen' van 'on-heilvolle vormen' kunnen worden

onderscheiden, zowel wat de bouwplaats als de plattegrond van het op te richten gebouw betreft. De tweede groep heeft betrekking op de proporties van ‘gebouwde ruimtes’, waarbij de nadruk wordt gelegd op het verschil tussen het perfecte vierkant en de minder perfecte rechthoek en ook op het verschil tussen rechthoeken met eigen, specifieke verhoudingen tussen de lengte en de breedte. Het moge duidelijk zijn dat de *geboden en verboden* van beide groepen gebaseerd zijn op een mentale constructie van het *Cosmic Cross* dat zich manifesteert in de twee, elkaar haaks kruisende assen van een ‘gebouwde ruimte’ en van de *Axis Mundi*, die vertegenwoordigd wordt door de centrale, verticale as die wordt opgericht op het snijpunt van de twee genoemde horizontale assen. Derhalve kunnen de genoemde *geboden en verboden* het beste vergeleken en geanalyseerd worden in het kader van het korter-cyclische thema van de *Axis Mundi & Cosmic Cross*, dat-zoals eerder gezegd- is gebaseerd op de *Anthropomorphic* lang-cyclische traditie.

Omdat het gebaseerd is op het paradigma ‘architecture as a representation of realities’, omvat het korter-cyclische thema *Axis Mundi & Cosmic Cross* louter representaties van de werkelijkheid van de kosmos en zijn centrum. Dientengevolge representeren het ‘heilbrengende’ vierkant en de bijna even gunstige rechthoek ideale kosmische structuren. Het ligt dus voor de hand dat de *geboden en verboden* die de toepassing van dusdanig gunstige vormen ‘ondersteunen’ zijn bedoeld om er voor te zorgen dat de structuur van de kosmos op juiste wijze in ‘gebouwde ruimtes’ of door de configuratie ervan, wordt gerepresenteerd. Daar komt nog bij dat de meeste Feng-Shui diagrammen en Vāstu-Shāstra Mandala’s de kenmerken dragen van een vierkant, zodat ze het schema van de *Axis Mundi & Cosmic Cross* uitstekend kunnen representeren. Bovendien worden zowel in de tradities het Chinese Feng-Shui als in die van het Indiase Vāstu-Shāstra niet alleen het vierkant maar ook de cirkel als zeer ‘heilbrengende’ grondslagen voor gebouwde omgevingen geïnterpreteerd. De reden hiervoor is dat zowel in de Chinese als in de Indiase kosmologie en kosmogonie het vierkant en de cirkel als de twee belangrijkste vormen worden beschouwd. Het zal dan ook niemand verbazen dat menig Chinees en Indiaas sacraal gebouw, zoals een tempel en een Stupa, als grondplan de combinatie van een vierkant en een cirkel vertonen, niets kan immers de structuur van de kosmos completer representeren.

Terwijl de *geboden en verboden* van de eerste groep die betrekking heeft op de vorm (shape) van ‘gebouwde ruimtes’, de representatie van kosmische structuren ‘ondersteunen’, spelen de *geboden en verboden* van de tweede groep, die de verhoudingen (proportion) van deze omgevingen betreft, een belangrijke rol bij het bepalen van de mate (degree) waarin de structuur van de kosmos wordt gerepresenteerd. Volgens deze *geboden en verboden* zijn de

verschillen in de proporties van de zijden van het vierkant tegenover die van de rechthoek veel betekenis. Het vierkant met zijn gelijke zijden kan de kosmos door zijn gelijkbenige ingeschreven kruis, in alle perfectie representeren. Deze representatie is in het geval van de rechthoek, met zijn verschil tussen lengte en breedte en dus ook met zijn verschil in lengte van de benen van het ingeschreven kruis, gedoemd onvolmaakt te zijn. Om deze reden verzetten sommige *geboden en verboden* van het Feng-Shui complex zich hevig tegen het gebruik van het vierkant als grondslag van gewone huizen, omdat dit alleen gepast is in het geval van sacrale en zeer eerbiedwaardige 'gebouwde ruimtes' zoals tempels en koninklijke mausolea. De *geboden en verboden* uit het Vāstu-Shāstra complex die betrekking hebben op de proporties van de grondslag van gebouwde omgevingen zijn veel ingewikkelder. De reden hiervoor is dat zij zich ook nog uitspreken over de betekenisverschillen tussen rechthoeken met uiteenlopende lengte-breedte ratio's. Deze *geboden en verboden* uit het Vāstu-Shāstra complex stipuleren dat slechts de 'gebouwde ruimtes' voor goddelijke wezens en leden van de hoge kasten (Brahma's, Kshatria's) aanspraak kunnen maken op een grondplan met de perfecte 1:1 verhouding. Wat mensen uit lagere kasten betreft, mag de grondslag van hun woning in de verste verte niet zo perfect van verhouding zijn. Niet alleen de kosmische realiteit wordt gerepresenteerd door de structuur van de komos na te bouwen, ook sociale werkelijkheden zoals de hiërarchische relatie tussen goddelijke en menselijke wezens en die tussen personen van hogere en lagere kasten worden hiermee gerepresenteerd.

In Hoofdstuk 3 worden de *geboden en verboden* uit de Feng-Shui en Vāstu-Shāstra complexen behandeld die betrekking hebben op de oriëntatie van gebouwde omgevingen (orientation of built spaces). Het gaat hier om centrale vragen als hoe te onderscheiden tussen 'heilbrengende' en 'on-heilzame' windrichtingen. In de praktijk van zowel het Feng-Shui als het Vāstu-Shāstra complex is dit onderscheid van grote betekenis omdat 'gebouwde ruimtes' altijd naar een 'heilbrengende' richting georiënteerd dienen te zijn.

Deze *geboden en verboden* kunnen in twee groepen worden onderverdeeld. De eerste groep bevat de voorschriften waarin bepaald wordt dat de oriëntatie van een 'gebouwde ruimte' bepaald dient te worden op basis van de hoofdwindrichtingen. In deze *geboden en verboden* wordt er de nadruk op gelegd dat de 'heilbrengende' richting waarop een gebouwde omgeving moet worden gericht altijd een van de vier hoofdwindrichtingen (i.e. N, O, Z en W) of een van de tussenrichtingen (i.e. NO, ZO, ZW en NW) dient te zijn. De tweede groep omvat de *geboden en verboden* die voorschrijven dat de oriëntatie van een 'gebouwde ruimte' dient te worden bepaald door de 'objecten die de omgeving domineren'. Zoals men in deze *geboden en verboden* kan

lezen, moeten ‘gebouwde ruimtes’ gericht worden op bergen, heuvels of op het middelpunt van een territorium dat gemarkeerd wordt door een tempel, een paleis of een heilige open ruimte.

Gegeven het feit dat de oriëntatie van een ‘gebouwde ruimte’ doorgaans wordt bepaald door de gerichtheid van de ‘voor-deur’ of de ‘voor-gevel’ ligt de nadruk in de desbetreffende *geboden en verboden* op de as die van de voorzijde naar de achterzijde van de gebouwde structuur loopt. Op basis van deze as kan ook de as die de linker- en de rechterzijde verbindt, worden bepaald. Blijkbaar zijn zowel de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de oriëntatie als die gaan over de configuratie van ‘gebouwde ruimtes’ gebaseerd op de mentale constructie van het *Cosmic Cross*, dat zich manifesteert in de zich kruisende horizontale assen van dergelijke ruimtes. Bovendien haalt het snijpunt van de twee horizontale assen het mentale construct van de *Axis Mundi*, die het middelpunt van de kosmos representeert, naar voren. Daarom kunnen de onderhavige *geboden en verboden* het beste worden geanalyseerd en vergeleken in het kader van het korter-cyclische thema *Axis Mundi & Cosmic Cross*.

Door middel van genoemde vergelijking is het mogelijk te ontdekken dat de desbetreffende *geboden en verboden* erop gericht zijn de ‘juiste’ relatie tussen een ‘gebouwde ruimte’ en de wereld daarbuiten, die niets anders is dan een nog meer omvattende ruimtelijke structuur, te garanderen. Het moge duidelijk zijn dat laatst genoemde ruimtelijke structuur een representatie is van de structuur van de kosmos en dat de oriëntatie hierop van de ‘gebouwde ruimte’ de cruciale relatie tussen beide representeert.

Terwijl de *geboden en verboden* betreffende de configuratie van ‘gebouwde ruimtes’ het vermogen van deze laatste versterken om de structuur van de kosmos te representeren, ‘ondersteunen’ de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de oriëntatie van ‘gebouwde ruimtes’ deze tweede groep bij het representeren van hun stabiele relaties met de structuur van de kosmos.

De *geboden en verboden* die tot de eerste groep worden gerekend en die voorschrijven dat de oriëntatie van ‘gebouwde ruimtes’ bepaald dient te worden door de vier hoofdwindrichtingen, suggereren dat men deze vier richtingen als de ‘referentiepunten’ van de kosmische structuur dient te beschouwen. Zolang als een ‘gebouwde ruimte’ op een van de vier hoofdrichtingen kan worden georiënteerd is het mogelijk de twee op de structuur van het menselijk lichaam gebaseerde horizontale assen (i.e. de frontaal-dorsaal en de links-rechts gerichte assen) perfect te laten sporen met de twee externe, op de zonnebaan gebaseerde assen (i.e. de O-W en de N-Z as). Zoals bekend, worden deze assen meestal als de meest prominente manifestaties van het Kosmische Kruis beschouwd. Daarom kan, in de menselijke verbeelding, een ‘gebouwde ruimte’ die op een van de vier hoofdrichtingen is georiënteerd, worden beleefd als een constructie

die gecentreerd is op het snijpunt van de twee op de zonnebaan gebaseerde assen. Deze representeren, zoals we weten, het centrum van de kosmos en daarmee het meest stabiele punt van de kosmische structuur. Een volgende stap in de menselijke verbeelding is die van het kosmische centrum naar de *Axis Mundi*. Bovendien kennen zowel het Feng-Shui als het Vāstu-Shāstra complex een aantal *geboden en verboden* die voorschrijven dat de keuze voor een bepaalde hoofdwindrichting als oriëntatiepunt gebaseerd dient te zijn op de richting van de wijzers van de klok (clockwise order). Gegeven het feit dat deze richting een representatie is van de richting van de zon in zijn baan, zal het duidelijk zijn dat deze *geboden en verboden* de realiteit representeren van de kosmos waarin de zon centraal staat.

Het is, in dit verband, eveneens interessant te weten dat tal van *geboden en verboden* uit de Feng-Shui en Vāstu-Shāstra complexen die betrekking hebben op de oriëntatie van 'gebouwde ruimtes' zijn geformuleerd conform de respectievelijke opvattingen over de meest 'heilzame' richting. Conform de Feng-Shui traditie, wordt het zuiden meestal beschouwd als de meest 'heilbrengende' en 'geheiligde'. Daarom wordt aangeraden de heiligste en meest vererenswaardige gebouwen hierop te oriënteren.

De reden hiervoor is dat het zuiden exact samenvalt met het punt waar de 'Qi van Yang' – een representatie van de zon – op zijn dagelijkse baan langs het uitspannel zijn zenit bereikt. De hoogst 'heilbrengende' oriëntatie op het zuiden accentueert zonder twijfel tevens de kosmische realiteit waarbij de zon in het middelpunt staat. In de Vāstu-Shāstra traditie, treft men een iets gecompliceerdere omschrijving aan van het meest 'heilzame' richting. Deze kan namelijk variëren met het type gebouw. Wat de tempel betreft is deze het oosten of het westen, hetgeen eveneens de aandacht vestigt op een rond de zon gecentreerde kosmische realiteit. Wat de andere soorten gebouwen betreft, is de meest 'heilbrengende' oriëntatie gewoonlijk het oosten of het noorden. Aangezien het oosten in de richting van de zonsopgang wijst en het noorden wijst naar de streek waar de heilige Bergen van de Hindoes (i.e. Mount Meru en Mount Kailash) gelegen zijn, worden de beide windrichtingen als meer 'heilbrengend' beschouwd dan het westen en het zuiden.

De tweede groep *geboden en verboden* die betrekking heeft op de oriëntatie van 'gebouwde ruimtes' geeft het dringende advies deze te oriënteren naar het object dat de omgeving domineert (object dominating the external environment), zoals een berg, een heuvel, en een territoriaal centrum dat wordt gemarkeerd door een tempel of een paleis of een heilige open ruimte. In de menselijke verbeelding wordt zo'n uitwendig object gewoonlijk beleefd als een representatie van de *Axis Mundi*. Als 'gebouwde ruimtes' eenmaal op deze soort van *Axis Mundi* representaties zijn gericht, kunnen ze met het centrum van de

kosmos worden verbonden, het meest stabiele punt van de kosmische structuur. Uitgaande van het interessante adagium ‘hoe meer verbindingen met de *Axis Mundi* des te beter verankerd in de kosmische structuur’ bevelen sommige *geboden en verboden* van het Feng-Shui en het Vāstu-Shāstra complex aan de oriëntatie van ‘gebouwde ruimtes’ zowel door de hoofdwindrichtingen als door objecten die de omgeving domineren, te laten bepalen. Met andere woorden, een gebouwde omgeving kan tegelijkertijd op een hoofdwindrichting en een berg georiënteerd worden. De desbetreffende *geboden en verboden* vestigen de aandacht op de mogelijkheid dat de *Axis Mundi* als een mentaal construct op hetzelfde ogenblik meervoudig kan worden gerepresenteerd.

Hoofdstuk 4 is gewijd aan de *geboden en verboden* van het Feng-Shui en het Vāstu-Shāstra complex betreffende de ruimtelijke hiërarchie binnen ‘gebouwde ruimtes (spatial hierarchy within built spaces) en die derhalve voorschrijven hoe de hiërarchische relatie tussen de verschillende delen van dergelijke ruimtes dient te zijn.

Deze *geboden en verboden* zijn geformeerd en beschreven overeenkomstig de mentale constructie van het centrum en de vier hoofdrichtingen (the center and the four directions) die men in ‘gebouwde ruimtes’ kan onderscheiden. Wat het centrum betreft, geven zowel *geboden en verboden* van het Feng-Shui als van het Vāstu-Shāstra complex aan dat dit als de cruciale plaats in de ruimte moet worden beschouwd omdat hier immers de *Axis Mundi* wordt gerepresenteerd. Wat de vier hoofdrichtingen betreft zijn de desbetreffende *geboden en verboden* gebaseerd op twee principes: ‘de voorzijde is verheven boven de achterzijde’ (the superiority of the front over the back) en ‘links is verheven boven rechts’ (the superiority of the left over the right) De overeenkomstige *geboden en verboden* van het Vāstu-Shāstra complex zijn eveneens gebaseerd op twee principes: ‘het noorden en het oosten zijn verheven boven het zuiden en het westen’ (the superiority of the North and the East over the South and the West) en op ‘de volgorde die gebaseerd is op de richting van de klok’.

De mentale constructie van het centrum en de vier hoofdrichtingen roept als vanzelf het schema van het korter-cyclische *Axis Mundi & Cosmic Cross* thema in gedachten. Derhalve moeten de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de hiërarchie in de ‘gebouwde ruimte’ eerst en vooral geanalyseerd en vergeleken worden in het kader van dit thema. Deze *geboden en verboden* reguleren niet alleen de hiërarchische relatie tussen de onderscheiden delen van ‘gebouwde ruimtes’ maar schrijven bovendien voor aan welke groepen menselijke of goddelijke wezens deze ruimtes dienen te worden toebedeeld. Daarom, moeten deze *geboden en verboden* eveneens in het kader van het korter-cyclische *Including & Excluding Structures* thema worden geanalyseerd

en vergeleken. Het is van belang te constateren dat de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de ruimtelijke hiërarchie tevens de aandacht vestigen op de driedelige horizontale zonerings van 'gebouwde ruimtes', te weten: de 'heiligste' zone, de 'minder heilige zone(s)' en de 'on-heilige' zone. Dit betekent dat voornoemde *geboden en verboden* eveneens in het kader van het korter-cyclische thema *Holy & Unholy Zones* moet worden geanalyseerd en vergeleken.

Door deze *geboden en verboden* respectievelijk in het kader van de genoemde drie korter-cyclische thema's te analyseren en te vergelijken, kunnen wij zien dat het centrum, als de meest verheven plek in een gebouwde omgeving, gewoonlijk tevens als het meest exclusieve en heilige deel wordt beschouwd. Dit dient daarom voorbehouden te worden aan zeer eerbiedwaardige goddelijke en menselijke wezens. Om die reden moet het centrum altijd zorgvuldig worden afgeschermd tegen enige vorm van bezoedeling tegen welke boze kracht dan ook. Zoals hiervoor reeds werd gezegd wordt het geloofwaardig gevonden dat de *Axis Mundi* op meerdere plaatsen in een-en-dezelfde 'gebouwde ruimte' wordt gerepresenteerd. Met andere woorden, in de menselijke voorstellingswereld kunnen twee of meer middelpunten naast elkaar bestaan in dezelfde 'gebouwde ruimte'. Overeenkomstig de desbetreffende *geboden en verboden* van zowel het Feng-Shui als het Vāstu-Shāstra complex, zijn er tenminste drie soorten middelpunten (centers) waarmee rekening moet worden gehouden: het midden van de plek/bouwlocatie (middle of the site), de binnenhof (courtyard) en het huisheilgdom (sanctuary).

Aangezien het middelpunt van een 'gebouwde ruimte' de plek met de hoogste status is, worden de andere plaatsen in die ruimte als minder belangrijk en als lager in rang beschouwd. Dit betekent echter niet dat in de praktijk van de Feng-Shui en de Vāstu-Shāstra al deze plaatsen op gelijke wijze worden behandeld. Overeenkomstig de *geboden en verboden* die betrekking hebben op de ruimtelijke hiërarchie in een gebouwde omgeving, moeten sommige delen worden gezien als verheven boven andere en hun hiërarchische relatie wordt doorgaans beschreven en bepaald op basis van de vier richtingen. Dit zijn abstracties van respectievelijk het lichaam, en de zonnebaan. In het eerste geval worden ze 'voor-, achter, links en rechts' (front, back, left and right) genoemd, en in het tweede heten ze 'oost, zuid, west en noord' (East, South, West and North).

Het hiërarchische systeem dat wordt voorgestaan in de tradities van het Feng-Shui complex is gebaseerd op twee principes: 'de verhevenheid van de voorzijde boven de achterzijde' (the superiority of the front over the back) en 'de verhevenheid van links boven rechts' (the superiority of the left over the right).

Dit hiërarchische systeem is blijkbaar geformuleerd op basis van een set

coördinaten die van het menselijk lichaam zijn afgeleid. Het eerste principe, dat van 'de verhevenheid van de voorzijde boven de achterzijde' kan gemakkelijk worden verklaard in het kader van de *Anthropomorphic* lang-cyclische traditie. De voorzijde van het lichaam, met behulp waarvan de mens is staat is contact te leggen met de omringende wereld, wordt om die reden als de belangrijkste zijde beschouwd. Precies zo is het met het front van een 'gebouwde ruimte': met behulp hiervan kan contact worden gelegd met de wereld rondom, en kan deze ruimte worden georiënteerd.

Het tweede principe, dat van 'de verhevenheid van links boven rechts' kan niet geheel in het kader van de *Anthropomorphic* traditie worden verklaard. Overeenkomstig de hiervoor genoemde idee van de 'zeer zegenrijke oriëntatie op het zuiden' (the most auspicious South-orientation), valt het gemakkelijk te begrijpen dat de zuidzijde van een 'gebouwde ruimte' in de Chinese Feng-Shui traditie de voorzijde behoort te zijn. Het logische gevolg hiervan is, dat de linker- en de rechterzijde respectievelijk het oosten en het westen representeren. Het volstrekt redelijk aan te nemen dat het principe van 'de verhevenheid van links boven rechts' een gevolg is van de 'superioriteit van het oosten boven het westen'. Dit is uiteraard een gevolg van het feit dat het oosten de hemelrichting is waar de zon opkomt, terwijl het westen de richting is waar deze onder gaat. Zoals men ziet, 'ondersteunen' deze *geboden en verboden* 'gebouwde ruimtes' bij het representeren van de kosmische orde met de zon als centraal element (sun-focused cosmic order).

De *geboden en verboden* die in de tradities van de Vāstu-Shāstra betrekking hebben op de hiërarchische relatie tussen de vier hoofdrichtingen van een 'gebouwde ruimte', zijn op twee andere principes gebaseerd. Het eerste is 'de verhevenheid van het noorden en het oosten boven het zuiden en het westen' (*the superiority of the North and the East over the South and the West*); het tweede principe luidt dat de richting van de klok dient te worden gevolgd (clockwise order). Beide werden geformuleerd conform een op de zonnebaan gebaseerd coördinatensysteem. Zoals al eerder werd opgemerkt, is het oosten als richting verheven boven het westen omdat het eerste de zonsopgang en het laatste de –ondergang representeert. Zeker, dit is sterk vergelijkbaar met het Feng-Shui principe van de 'superioriteit van links/ het oosten boven rechts/ het westen'. Daar komt nog bij dat in de Hindoe mythologie het noorden beschouwd wordt als de richting waar de heilige bergen zijn gelegen, terwijl het zuiden wordt gezien als de streek waar Yama, de god van de dood, zich ophoudt. Mede daarom wordt het noorden als superieur aan het zuiden beschouwd. Wat het tweede principe betreft, de mentale ordening van de ruimte conform de richting van de klok, moet men bedenken dat deze richting een representatie is van de baan die de zon aflegt.

Als men de clusters *geboden en verboden* met betrekking tot de ruimtelijke hiërarchie in de gebouwde omgeving, in de respectievelijke complexen van Feng-Shui en Vāstu-Shāstra vergelijkt, ziet men dat deze de ‘gebouwde ruimtes’ in belangrijke mate ‘helpen’ de kosmische orde te representeren. Het kan niet voldoende gezegd worden: zowel in het Feng-Shui als in het Vāstu-Shāstra complex houdt de mentale constructie van de kosmische orde verband met de kosmische realiteit waarin de zon een centrale plaats heeft.

Zoals hiervoor al, op basis van vergelijking in het kader van de relevante korter-cyclische thema's van architectonische representatie, is gebleken, versterken en fixeren de drie categorieën van *geboden en verboden* die zowel in het Feng-Shui als het Vāstu-Shāstra complex kunnen worden onderscheiden, namelijk de ‘configuratie van gebouwde ruimtes’, de ‘oriëntatie van gebouwde ruimtes’ en de ‘ruimtelijke hiërarchie in gebouwde ruimtes’, de representerende kracht van een ‘gebouwde ruimte’.

Deze *geboden en verboden* ‘ondersteunen’ niet alleen de architectonische representatie van kosmische werkelijkheden maar ‘helpen’ ook de kwaliteit van dergelijke representaties te onder controle te houden. Zoals we hebben gezien bepalen tal van *geboden en verboden* dat de gebouwde representaties van kosmische werkelijkheden in ‘gebouwde ruimtes’ voor de hogere klassen/kastes ‘perfect’ of ‘nagenoeg perfect’ dienen te zijn. In ‘gebouwde ruimtes’ voor leden van de lagere klassen/kastes dienen zulke representaties verre van ‘perfect’ te zijn.

Op deze manier worden de verschillen in status tussen goddelijke wezens en tussen leden van de verschillende klassen/kastes gerepresenteerd via de volmaaktheid/onvolmaaktheid van de representatie van kosmische werkelijkheden.

Tenslotte dit nog: we hebben gezien dat zowel in het Feng-Shui als in het Vāstu-Shāstra complex de *geboden en verboden* voortdurend veranderen om ‘steun’ te kunnen blijven bieden aan steeds veranderende representaties van wisselende werkelijkheden. Terwijl visies op de wereld en het leven en op andere realiteiten al zijn veranderd, worden gebouwde representaties van ‘oude’ werkelijkheden stilaan obsoleet en dienen deze te worden aangepast om deze nieuwe werkelijkheden adequaat te kunnen representeren. De hiervoor kort besproken categorieën van *geboden en verboden* blijken op ‘zeer soepele’ wijze het ‘hoofd te kunnen bieden’ aan de immense opgave de representatie van nog steeds stevig gewortelde realiteiten te ‘ondersteunen’ in radicaal veranderende ‘moderne’ ‘gebouwde ruimtes’ die, in vele gevallen, niets anders zijn dan ‘gekopieerde’ representaties van, ‘vreemde’ werkelijkheden zoals deze die aan de ‘westerse’ cultuur zijn ontleend. Ondanks tekenen van afzwakkende tradities in de representatie van de gebouwde omgeving, hebben zowel het Chinese

Feng-Shui als het Indiase Vāstu-Shāstra complex er blijk van gegeven sterk genoeg te zijn om de confrontatie met deze continue 'botsingen' tussen culturen aan te kunnen.

